

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-708-722

УДК: 341

Я. А. ПАВКО,
кандидат юридичних наук*
ORCID: 0000-0003-2602-9592

ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ «ФОРМУЛИ МИРУ» ДЛЯ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ

Стаття присвячена аналізу української «Формули миру» в контексті захисту довкілля та протидії кліматичним змінам. Звернено увагу на здобутки України на шляху імплементації пункту 8 цього документа. Визначено кроки української влади, спрямовані на збереження довкілля, а також притягнення держави-агресора до відповідальності за шкоду, завдану навколишньому середовищу під час збройної агресії проти України. З'ясовано значення «Формули миру» для захисту довкілля та боротьби зі зміною клімату в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: воєнні злочини, екологічні збитки, екоцид, кліматична криза, Конференція ООН зі зміни клімату, міжнародна відповідальність, повоєнне відновлення довкілля.

Pavko Yana. The significance of the ukrainian «peace formula» for environmental protection and combating climate change

This article is devoted to the analysis of the Ukrainian «Peace Formula» in the context of environmental protection and counteracting climate change. The attention is drawn to the achievements of Ukraine on the way to implementing paragraph 8 of the document. The author defines the main steps taken by the Ukrainian authorities aimed at preserving the environment, as well as bringing the aggressor state to justice for the damage caused to the environment during the armed aggression against Ukraine. The significance of the «Peace Formula» for environmental protection and combating climate change in the context of the Russian-Ukrainian war is explained.

Key words: war crimes, environmental damage, ecocide, climate crisis, UN Climate Change Conference, international responsibility, post-war environmental restoration.

Актуальність дослідження. Збройне вторгнення рф в Україну призвело до жахливих наслідків не тільки для населення та інфраструктури, але й для довкілля. Не випадково навколишнє середовище називають мовчазною жертвою війни, яка потребує особливого комплексного правового захисту. Від збереження довкілля залежить наше майбутнє. За останніми даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, шкода навко-

лишньому середовищу, завдана внаслідок російських повномасштабних бойових дій, становить 57 млрд доларів¹. Із кожним днем ця цифра зростає. Більше половини цієї суми екологічних збитків пов'язано із забрудненням повітря лісовими пожежами, ракетними атаками та горінням нафтопродуктів. З часу воєнного вторгнення рф було зруйновано 20% природних заповідників України, втрачено третину лісового фонду, знищено найбільш родючі чорноземи та заміновано близько 30% території нашої держави. Крім того, в атмосферу потрапило понад 1,2 млн тонн шкідливих викидів, які спричиняють загострення глобальної кліматичної кризи. Ще в 2022 році Генеральний секретар ООН А. Гутерреш звернув увагу на те, що російсько-українська війна може мати серйозні наслідки для клімату². Слід нагадати й про підлив греблі Каховської ГЕС у червні цього року, який Президент України В. Зеленський назвав екологічною бомбою масового ураження³. Орієнтовна сума завданих збитків для навколишнього середовища від знищення греблі становлять 146 млрд гривень⁴. На сьогодні вже зафіксовано понад 265 воєнних злочинів проти довкілля та 14 випадків екоциду. За всі ці дії, які знищують українські екосистеми та спричиняють кліматичні зміни, держава-агресор повинна понести відповідальність відповідно до норм і принципів міжнародного права. Саме тому Президентом України було запропоновано «Формулу миру»—план закінчення війни, окремий пункт якого спрямований на збереження українського довкілля та притягнення рф до міжнародної відповідальності за злочини проти довкілля, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту.

Постановка проблеми. 15 листопада 2022 р. на саміті «Великої двадцятки» (G20) Президент України В. Зеленський оприлюднив «Формулу миру», яка складається з 10 пунктів. Це своєрідний план дій, який сприятиме врегулюванню багатьох питань на шляху до завершення російсько-української війни. Тільки на його підставі можуть проходити мирні переговори з рф. Пункт 8 цього документа, що має назву «Екологічна безпека», присвячений збереженню та відновленню довкілля, пошуку способів притягнення держави-агресора за завдану шкоду навколишньому середовищу та її компенсацію. Протидія зміні клімату є важливим напрямом екологічної політики України, навіть в умовах війни. Прагнучи отримати членство в Європейському Союзі (ЄС), наша держава не змінює свого курсу і прагне досягти кліматичної нейтральності згідно з Європейською зеленою угодою. Безумовно, «Формула миру» має відношення і до клімату. Війна стала каталізатором кліматичних змін. До того ж, План повоєнного відновлення України включає положення щодо протидії зміні клімату. З моменту проголошення «формули» держави обговорюють на міжнародних заходах перспективи та шляхи реалізації кожного з її пунктів, включаючи пункт 8. Нагадаємо, що у резолюції Генеральної Асамблеї ООН ES-11/6 «Принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, які покладено в основу досягнення всеохопного, справедливого та сталого миру в Україні» міститься заклик до міжнародної спільноти співпрацювати в

* Pavko Yana, Candidate of Juridical Sciences (Ph.D)

дусі солідарності з метою подолання глобальних наслідків війни для продовольчої безпеки, енергетики, фінансів, навколишнього середовища, радіаційної та ядерної безпеки⁵.

Мета і завдання дослідження. Мета цієї статті полягає у визначенні особливостей реалізації української «Формули миру» в контексті захисту довкілля та протидії кліматичним змінам.

Огляд джерел і літератури. У статті здійснено аналіз української «Формули миру» і документів, які мають безпосереднє відношення до неї в контексті захисту довкілля та протидії кліматичним змінам. Окремі аспекти досліджуваної проблеми відображено у працях таких українських вчених, як: Р. Вереша, С. Білоцький, О. Ковтун, О. Кучинська, Н. Малишева, М. Медведєва, Я. Павко, В. Рибачек, З. Тропін та ін.

Виклад основного матеріалу. В українській «Формулі миру» екологічна складова викладена у пункті 8. У ньому зазначено, що «війна проти України завдала масштабної екологічної шкоди, що призвело до безпрецедентного забруднення, руйнування екосистем і фізичного знищення біологічних видів як на території України, так і в масштабах усього регіону та світу. Зокрема, завдання шкоди довкіллю заборонено міжнародним кримінальним правом». У «Формулі миру» акцентується увага на трьох основних напрямках забезпечення екологічної безпеки та протидії екологічним наслідкам війни. По-перше, це здійснення оцінки завданої шкоди навколишньому середовищу, включаючи вплив на здоров'я людини та збереження біорізноманіття. По-друге, це ретельна підготовка доказової бази та знаходження способів притягнення держави-агресора до міжнародної відповідальності за шкоду, завдану довкіллю. По-третє, це захист, збереження та відновлення навколишнього середовища у рамках переходу до «зеленої» економіки. Відновлення українського навколишнього середовища має включати такі заходи, як: рекультивація та розмінування земель; відродження знищених лісів і заповідників; очищення водних ресурсів; створення нових національних парків і природоохоронних зон тощо⁶. На думку В. Зеленського, «Формула миру» є платформою не лише для справедливого закінчення збройної агресії рф проти України. Вона може стати універсальною основою для припинення інших воєнних конфліктів у світі та подолання глобальних проблем⁷.

30 червня 2023 р. відбулося перше засідання Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни під співголовуванням керівника Офісу Президента України А. Єрмака та еквіцепрем'єр-міністра, колишнього міністра закордонних справ Швеції М. Вальстрем. Під час його відкриття А. Єрмак зауважив, що збройна агресія рф проти нашої держави створює численні виклики для всього людства – від загрози ядерної катастрофи та підризу продовольчої безпеки до посилення антропогенних чинників зміни клімату. Насамперед, вона призвела до екоциду такого масштабу, який важко оцінити і за який держава-агресор повинна відповісти. З точки зору А. Єрмака, поряд із Київським безпековим договором має бути укладений

Український екологічний договір для захисту навколишнього середовища, який є одним із головних завдань для досягнення миру в Україні⁸. За результатами цього засідання учасники ухвалили заяву, згідно з якою Міжнародна робоча група щодо екологічних наслідків війни вирішила зосередити свою увагу в межах «Формули миру» на таких питаннях: оцінка завданої шкоди навколишньому середовищу воєнними діями; розробка рекомендацій для притягнення рф до відповідальності за екологічні злочини, включно з обвинуваченнями в екоциді як у масовій шкоді навколишньому середовищу, і компенсація збитків; планування «зеленого» відновлення довкілля та відбудови України через перехід до «зеленої» економіки⁹.

За підсумками другого засідання Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни 15 вересня того ж року було прийнято її Рамковий документ. У ньому йдеться про те, що наслідки завданої шкоди довкіллю бойовими діями є глибокими та широкомасштабними й поширюються далеко за межі України. Згадується і жахливий вплив російсько-української війни на клімат, який гальмує реалізацію глобального кліматичного порядку денного. Війна значно збільшила обсяг викидів парникових газів, маючи при цьому вторинний ефект розширення розробки викопного палива в інших країнах і скорочення коштів на адаптацію кліматичних змін. Рамковий документ визначає принципи, якими буде керуватися у своїй діяльності робоча група. До них варто віднести такі, як: 1) розуміння масштабів екологічного впливу війни як в Україні, так і в усьому світі та їх моніторинг; 2) притягнення рф до міжнародної відповідальності за завдану шкоду довкіллю та забезпечення виплати компенсацій; 3) здійснення відбудови України на кращому рівні, ніж до війни, та відповідно до цілей екологічної стійкості й концепції Planetary Boundaries; 4) включення екологічних критеріїв до всіх стратегій відновлення та планів дій у різних секторах; 5) пріоритетність заходів стосовно запобігання подальшій екологічній катастрофі або пом'якшення збитків, навіть якщо війна все ще триває; 6) реалізація усіх заходів за підтримки українського народу та міжнародних партнерів. Міжнародна робоча група щодо екологічних наслідків війни підтверджує свою готовність, незважаючи на наявні прогалини, працювати у ключових напрямках, визначених у пункті 8 «Формули миру». Протягом наступного року вона планує просувати свої рекомендації для переходу України до «зеленого» майбутнього, захисту її довкілля та досягнення справедливості за завдану шкоду навколишньому середовищу¹⁰.

Необхідно зазначити, що 18 серпня 2023 р. відбулася шоста зустріч керівника Офісу глави держави А. Єрмака із представниками іноземних дипломатичних установ стосовно реалізації «Формули миру», зокрема, пункту 8. На ній разом з міністром захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільцем учасники заходу дискутували щодо Дорожньої карти імплементації пункту 8 «Формули миру»¹¹.

Доцільно підкреслити, що 20–21 жовтня 2023 р. у м. Києві відбувся Міжнародний форум «United for Justice. United for Nature» («Об'єднані зара-

ди справедливості. Об'єднані заради природи»). Цей захід об'єднав світових лідерів, політиків, юристів, науковців, природоохоронців, представників дипломатичних установ і міжнародних організацій з метою відновлення справедливості у цій війні та реалізації пункту 8 «Формули миру» Президента України В. Зеленського. Під час його проведення міністром захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільцем було представлено проєкт Міжнародної довкілцевої декларації. Він має сприяти виробленню єдиних для всіх держав інструментів з оцінки завданих збитків довкіллю та притягнення будь-якої держави-агресора до міжнародної відповідальності. За словами міністра, Довкілцева декларація повинна закріпити правовий статус Глобальної платформи для оцінки збитків, завданих клімату та довкіллю воєнними діями. Нагадаємо, що про необхідність її створення В. Зеленський повідомив на 27-й Конференції ООН зі зміни клімату у 2022 р. Ця ідея набула відображення у пункті 8 української «Формули миру». На думку Р. Стрільця, ця платформа допоможе завершити дискусії щодо закріплення поняття екоциду в міжнародному праві. Усі її напрацювання дадуть змогу включити екологічні злочини, вчинені під час російсько-української війни, до Міжнародного реєстру збитків¹².

Як зазначено в Довкілцевій декларації, агресивна війна рф проти України завдає суттєвої шкоди українському довкіллю, ставить під загрозу знищення природних ресурсів та елементів флори і фауни, а також суттєво підриває загальносвітові зусилля з підтримки навколишнього середовища та зменшення викидів забруднюючих речовин. У декларації не змогли оминати й наслідки збройної агресії рф проти нашої держави для клімату. У ній вказано про масштаби, тривалість і характер завданої шкоди, які негативно відбиваються на результатах багаторічних зусиль світової спільноти стосовно боротьби зі зміною клімату, скорочення викидів будь-яких отруйних і забруднюючих речовин. Держави, які підпишуть цю декларацію, мають погодитися з наступними положеннями: через наслідки для довкілля існує потреба у вжитті негайних заходів для його захисту, фіксації та відшкодування завданої йому шкоди, а також якнайшвидшого відновлення навколишнього середовища; завдана шкода довкіллю від збройної агресії рф проти України є транскордонною і має відношення до країн всього регіону; створення Міжнародної екологічної платформи для оцінки збитків довкіллю сприятиме захисту та відновленню навколишнього середовища України й відшкодуванню завданої йому шкоди; масштаби завданої шкоди навколишньому середовищу засвідчують необхідність відповідного кримінального переслідування злочинів проти довкілля, вчинених на території України чи проти України відповідно до національного законодавства та міжнародного права; до Довкілцевої декларації можуть в будь-який час приєднатися інші країни, які бажають зробити свій внесок у зусилля, спрямовані на забезпечення підтримки, збереження та відновлення довкілля України та ін.¹³

До речі, після закінчення форуму було заплановано відкриття Кліматичного офісу в Україні. Так, у жовтні 2023 р. завдяки підтримці ЄС і Міжнародної кліматичної ініціативи все-таки відкрили Український кліматичний офіс, завданням якого є надання підтримки уряду з реалізації кліматичної політики та залучення «зеленого» фінансування на повоєнне відновлення довкілля і розбудову системи торгівлі викидами у нашій державі. У 2025 р. в Україні повинні вводитися карбонові сертифікати, за допомогою яких вдасться позбутися від надлишкових обсягів CO₂, що не були емітовані, а в 2026 році має повноцінно запрацювати система торгівлі викидами¹⁴.

З 30 листопада по 13 грудня 2023 р. проходила 28-а Кліматична конференція ООН (COP28) у м. Дубаї (ОАЕ), у якій брала участь і Україна. Вдруге за час проведення таких конференцій вона мала свій павільйон, присвячений масштабам завданої шкоди навколишньому середовищу воєнними діями. Він функціонував з метою втілення у життя пункту 8 «Формули миру» Президента України В. Зеленського. Експозиція українського павільйону передбачала три тематичні блоки: «Каховка», «Наслідки», «Відновлення». Завдяки COP28 наша держава змогла донести до міжнародної спільноти інформацію про жакливі наслідки для довкілля та клімату від застосування російськими загарбниками різних видів важкої зброї, а також підтвердити, що Україна попри все є активним учасником міжнародної кліматичної політики. На 28-й Кліматичній конференції ООН міністр захисту довкілля і природних ресурсів України Р. Стрілець обговорив з іноземними колегами проєкт Довкілцевої декларації. Такі держави, як Болгарія, Естонія, Італія, Молдова, Нова Зеландія, Чехія та Швеція підтримали нашу державу стосовно долучення до створення Глобальної платформи для оцінки збитків, завданих навколишньому середовищу воєнними діями. Міністр провів двосторонні зустрічі з представниками з Азербайджану, Молдови, Німеччини, Румунії, Фінляндії, Франції, Чехії, Швейцарії, Швеції та Японії щодо перспектив повоєнного відновлення українського довкілля. Пошук міжнародних партнерів – одне із важливих завдань для майбутньої відбудови України. Крім того, Р. Стрілець презентував на COP28 стратегію Net Zero до 2050 р., першу версію Національного плану з енергетики та клімату для України на 2025–2030 рр. й висловив пропозиції стосовно розробки спільно з міжнародною спільнотою механізму відшкодування державою-агресором шкоди, завданої довкіллю та клімату внаслідок збройних конфліктів, який отримав назву «Aggressor refunds», і включення його до Паризької угоди 2015 р. Зауважимо, що Україна приєдналася на COP28 до Декларації з питань клімату, допомоги, відновлення та миру, Міжнародної декларації про дітей, молодь і кліматичні дії та Декларації щодо збільшення потужностей ядерної енергетики втричі до 2050 р., у якій визнається ключова роль ядерної енергетики у досягненні нульових викидів парникових газів. Також вона є 37-ю державою, яка стала членом Кліматичного клубу, зробивши внесок у розвиток міждержавного діалогу зі збереження природних ресурсів і декарбонізації¹⁵.

У середині січня 2024 р. в м. Давосі (Швейцарія) за день до початку Всесвітнього економічного форуму відбулася зустріч радників голів держав для обговорення та доопрацювання пунктів 5–10 української «Формули миру». Після цього має відбутися саміт лідерів держав, на якому буде досягнуто домовленості з основних питань реалізації «Формули миру»¹⁶.

Доречно зауважити, що Україна на власному досвіді напрацьовує методику оцінки завданої шкоди довкіллю внаслідок війни. 20 березня 2022 р. було ухвалено постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії рф». Цей нормативно-правовий акт встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих довкіллю (шкода, завдана земельним ресурсам; втрата надр; збитки, завдані водним ресурсам; шкода, завдана атмосферному повітрю; втрати лісового фонду; збитки, завдані природно-заповідному фонду та ін.) (п. 2)¹⁷. На виконання цього документа було розроблено відповідні методики оцінки завданої шкоди довкіллю. Наприклад, це Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (затверджена Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167). На сьогодні ці методики піддаються суттєвій критиці, оскільки вони не адаптовані до воєнних умов і не відповідають повною мірою міжнародним та європейським стандартам для їх застосування при зверненні до міжнародних судових установ щодо компенсації збитків. Крім того, Р. Вереша, О. Кучинська та О. Ковтун звертають увагу на те, що в методиках не враховується фактор недоотримання екосистемних послуг у зв'язку з їх неналежним законодавчим регулюванням. Згідно з екологічною складовою Плану відновлення нашої держави на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України покладалася обов'язок до 31 грудня 2023 р. розробити проєкт Закону України «Про екосистемні послуги», а також протягом шести місяців з дати його прийняття представити проєкти підзаконних актів, які визначатимуть перелік екосистемних послуг, методики їх інвентаризації та оцінювання, інші механізми реалізації положень закону. На жаль, цього поки не було зроблено. Безумовно, до суми компенсації повинна бути включена вартість недоотриманих екосистемних послуг, оскільки їх втрата може мати руйнівні наслідки¹⁸.

Українська «Формула миру» має на меті притягнути рф до міжнародної відповідальності за шкоду, завдану навколишньому середовищу, та забезпечити її компенсацію. Протидія екоциду – одне з головних положень «Формули миру» В. Зеленського. Дії рф щодо українського довкілля слід розглядати як екоцид. Але в міжнародному праві не закріплено це поняття. Крім того, в ЄС цей злочин не криміналізований. У 2021 р. завдяки роботі фундації Stop Ecocide International було запропоновано визначення екоциду як міжнародного злочину для його подальшого включення до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 р. Загалом, міжнародне

співробітництво з протидії екоциду має особливе значення для реалізації та підтримки міжнародного миру і безпеки, а отже, захисту всього людства¹⁹. З точки зору М. Медведєвої та С. Білоцького, першим кроком у глобальних зусиллях у сфері боротьби з екологічними злочинами, протидії завдання екологічної шкоди та відновлення зруйнованого довкілля є розробка Конвенції про запобігання злочину екоциду та покарання за нього, а вже другим – включення екоциду як нового злочину до Римського статуту МКС²⁰. До речі, у червні 2023 р. Президент України анонсував створення експертної групи щодо притягнення рф до відповідальності за екоцид.

У свою чергу Кримінальний кодекс України (далі – КК України) 2001 р. містить поняття «екоцид». Згідно зі ст. 441 КК України екоцидом є масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу²¹. Але цей склад злочину довести надзвичайно складно. На думку Н. Малишевої, це зумовлено низкою причин. По-перше, конструкція ст. 441 КК України є недостатньо конкретною, оскільки у ній вживаються терміни, які не мають правового визначення. По-друге, існують труднощі з доведення причинного зв'язку між шкідливими наслідками, що настали, та діями конкретних осіб. По-третє, за цією статтею можна притягнути лише фізичних осіб, які безпосередньо причетні до вчинення злочинних дій, що ускладнює процес доказування. По-четверте, склад злочину екоциду важко відмежувати від інших злочинних діянь, які передбачені у розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» КК України 2001 р.²² З часу появи цієї статті не було винесено жодного судового рішення за нею. У даному випадку притягнення російських загарбників до відповідальності за вчинення екоциду та воєнних злочинів на національному рівні тільки посилює б позиції нашої держави в міжнародних судових установах. Доречно зауважити, що у проєкті нового КК України взагалі відсутній такий злочин, як екоцид. Книга п'ята, яка має назву «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я», містить розділ 5.3 «Кримінальні правопорушення проти безпеки довкілля».

Україна є першою країною у світі, яка розслідує злочини проти довкілля, вчинені окупантами, як воєнні злочини. У Римському статуті МКС 1998 р. поняття воєнних злочинів відповідно до ст. 8 (2)(b)(iv) охоплює умисне вчинення нападу, який може завдати широкої, довгострокової та серйозної шкоди навколишньому середовищу²³. Поки злочин екоциду не знайде свого міжнародно-правового закріплення саме за цією статтею є можливість притягнути російських загарбників до відповідальності за шкоду, завдану довкіллю в умовах війни. Також злочини проти довкілля можуть стати складовою частиною справи про порушення рф Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р., яка перебуває на розгляді в Міжнародному суді ООН.

Необхідно підкреслити, що Україна продовжує працювати над створенням механізму відшкодування збитків, завданих збройною агресією рф проти

нашої держави. Він має включати і завдані збитки довкіллю та клімату. Безумовно, Україна спирається на наявну міжнародну практику. Успішним прикладом відшкодування екологічних збитків є створення Компенсаційної комісії ООН на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН 687 від 3 квітня 1991 р. та 692 від 20 травня 1991 р. у результаті воєнного вторгнення Іраку в Кувейт. Вона завершила свою діяльність у 2022 р. Ірак виплатив 5,26 млрд доларів на компенсацію шкоди, завданої навколишньому середовищу. З урахуванням постійних дискусій українська влада визначила, що компенсаційний механізм матиме такі складові: міжнародний реєстр збитків, який зафіксує всі завдані Україні збитки російськими загарбниками; компенсаційна комісія, яка розглядатиме претензії та присуджуватиме компенсації; компенсаційний фонд, який акумулюватиме кошти для виплат²⁴. За словами З. Тропіна, головним питанням, яке має бути вирішено при реалізації компенсаційного механізму, є питання юридичної підстави відповідальності рф. Злочин агресії – основний міжнародний злочин, який лежить в основі всіх подальших правопорушень. Зокрема, притягнення рф за нього, як держави, є достатньою підставою для функціонування компенсаційного механізму, і це може бути втілено у життя лише в межах Спеціального міжнародного трибуналу за злочин агресії рф проти України²⁵.

Зазначимо, що 12 травня 2023 р. Комітет Міністрів Ради Європи прийняв резолюцію «Про створення Розширеної часткової угоди стосовно реєстру збитків, завданих агресією рф проти України», а 17 травня цього року на саміті Ради Європи 43 держави та ЄС підписали угоду про створення Реєстру збитків, завданих агресією рф проти нашої держави. Очікується, що він має запрацювати у I кварталі 2024 р. 1 грудня 2023 р. Кабінет Міністрів України схвалив два документи, які сприятимуть функціонуванню реєстру. Перший документ – це технічні вимоги для програмного забезпечення реєстру, а другий – пропозиції щодо класифікації категорій збитків, які підлягають компенсації²⁶.

Стосовно повоєнного відновлення довкілля у червні 2023 р. відбулася Лондонська конференція з питань відбудови України. На ній Канада пообіцяла виділити 20 млн доларів на довгострокові проекти, пов'язані з подоланням наслідків кліматичних змін. У свою чергу США планують надати 1,3 млрд доларів на відновлення енергосистеми та розвиток «зеленої» енергетики в Україні.

Аналізуючи свою роботу за рік, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України виокремило такі етапи імплементації пункту 8 «Формули миру» В. Зеленського, як: 1) презентація Дорожньої карти реалізації пункту 8 «Формули миру» серед представників іноземних дипломатичних представництв (18 серпня 2023 р.); 2) поширення інформації щодо ключових ідей і цілей пункту 8 «Формули миру» серед країн Глобального Півдня (4–6 вересня 2023 р.); 3) залучення Федеративної Республіки Німеччина як співголови робочої групи з імплементації пункту 8 «Формули миру»

(28 вересня 2023 р.); 4) проведення Міжнародного форуму «United for Justice. United for Nature» (20–21 жовтня 2023 р.); 5) у межах заходу високого рівня (COP28) представлення ініціатив України в сфері захисту та відновлення довкілля відповідно до пункту 8 «Формули миру» (9 грудня 2023 р.). Підбиваючи підсумки за 2023 р., міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрілець вказує на те, що єдиною «парасолькою» на шляху до перемоги є «Формула миру» В. Зеленського, складовою частиною якої є Довкіллява декларація. Вона стане фундаментом для єднання всього цивілізованого світу навколо проблеми руйнування довкілля війною та зупинення екоциду²⁷.

Висновки. Отже, «Формула миру» є важливою ініціативою Президента України В. Зеленського, спрямованою на закінчення російсько-української війни шляхом об'єднання спільних зусиль держав для захисту й збереження довкілля, запобігання вчиненню екоциду під час воєнних дій і протидії кліматичним змінам. Завдяки їй особливу увагу міжнародної спільноти звернено на масштаби завданої шкоди українському довкіллю та клімату, які мають бути ліквідовані та відшкодовані державою-агресором. Спільно з міжнародними партнерами наша держава продовжує роботу над імплементацією пункту 8 «Формули миру». З метою втілення у життя екологічної складової «формули» Україна розробила Довкілляву декларацію, презентовану спочатку на Міжнародному форумі «United for Justice. United for Nature», а згодом і на 28-й Конференції ООН зі зміни клімату. Цей документ має стати основою для міждержавної співпраці у сфері забезпечення захисту навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату в умовах збройної агресії рф проти України. Його позитивна оцінка міжнародним співтовариством свідчить, що наша держава рухається в правильному напрямі на шляху відновлення екологічної справедливості. Безумовно, «Формула миру» є рушійною силою кардинальних змін у сфері захисту довкілля під час міжнародних збройних конфліктів, у результаті яких кожна держава нестиме міжнародну відповідальність за знищення довкілля в умовах війни.

Для успішної реалізації «Формули миру» Україна повинна зробити наступне: удосконалити методики оцінки завданої шкоди навколишньому середовищу збройною агресією рф проти України відповідно до європейських і міжнародних стандартів; створити за підтримки міжнародної спільноти Глобальну платформу для оцінки збитків, завданих клімату та навколишньому середовищу воєнними діями, яка сприятиме притягненню держави-агресора до відповідальності за злочини проти довкілля; прийняти Стратегію формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року з метою зменшення викидів парникових газів і в умовах війни; забезпечити ефективне функціонування Кліматичного офісу в Україні, прийнявши відповідний нормативно-правовий акт, який би визначив принципи його діяльності; обов'язково включити у проект нового КК України злочин екоциду; максимально зібрати доказову базу для притягнен-

ня російських загарбників за злочини проти довкілля як воєнних злочинів на підставі Римського статуту МКС; продовжувати міжнародну співпрацю щодо створення компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих збройною агресією РФ проти України, включаючи екологічні збитки.

1. Збитки довкіллі України сьогодні становлять вже 57 млрд доларів. 17.09.2023. URL: <https://uworld.news/news/zbytky-dovkilliu-ukrainy-sohodni-stanovliat-1005271.html> (дата звернення: 18.12.2023). 2. Війна в Україні може мати серйозні наслідки для клімату – ООН. 21.03.2022. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2022/03/21/novyna/svit/vijna-ukrayini-mozhe-maty-serjozni-naslidky-klimatu-onn> (дата звернення: 22.12.2023). 3. «Окупанти вже усвідомили, що і з Криму їм доведеться втекти»: Зеленський про підлив росіянами Каховської ГЕС. 06.06.2023. URL: <https://suspilne.media/499228-okupanti-vze-usvidomili-so-i-z-krimu-im-dovedetsa-vtekti-zelenskij-pro-pidriv-rosianami-kahovskoi-ges/> (дата звернення: 21.12.2023). 4. Озвучено суму збитків довкіллі через підлив Каховської ГЕС: цифра вражає. 30.06.2023. URL: <https://www.unian.ua/ecology/ozvucheno-sumu-zbitkiv-dovkilliu-cherez-pidriv-kahovskoji-ges-cifra-vrazhaye-12312372.html> (дата звернення: 21.12.2023). 5. United Nations General Assembly Resolution ES-11/6 of 23 February 2023 «Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine». URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N23/063/07/PDF/N2306307.pdf?OpenElement> (date of access: 23.12.2023). 6. Філософія Української Формули миру. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf (дата звернення: 23.12.2023). 7. Формула миру – універсальна, і після України вона може бути базою для подолання інших військових конфліктів і глобальних проблем – Володимир Зеленський. 08.08.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/formula-miru-universalna-i-pislya-ukrayini-vona-mozhe-buti-b-84789> (дата звернення: 24.12.2023). 8. У Києві відбулося перше засідання Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни. 30.06.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-kiyevi-vidbulosya-pershe-zasidannya-mizhnarodnoyi-robochoy-83949> (дата звернення: 24.12.2023). 9. Заява Міжнародної робочої групи високого рівня щодо екологічних наслідків війни. Київ, 2023. С. 1–2. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/21/45573ab64ccc50a740903a2cc99d1422_1688071285.pdf (дата звернення: 24.12.2023). 10. Рамковий документ: Робоча група високого рівня з питань екологічних наслідків війни. 15 вересня 2023 року. Київ, 2023. С. 1, 3–4, 6. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/20/45/e763357d648c04ac25db118120df330d_1694848461.pdf (дата звернення: 25.12.2023). 11. Дорожня карта реалізації пункту 8 Формули миру Президента Володимира Зеленського: її ключові напрями обговорили з представниками іноземних дипустанов. 18.08.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dorozhnia-karta-realizatsii-punktu-8-formuly-m uru-prezydenta-volodymyra-zelenskoho-ii-kliuchovi-napriamy-obhovoryly-z-predstavnykamy-inozemnykh-dypustanov> (дата звернення: 24.12.2023). 12. Міндовкілля запропонувало універсальний інструмент для оцінки збитків, завданих природі через війну. 20.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3776665-mindovkilla-zaproponovalo-universalnij-instrument-dla-ocinki-zbitkiv-zavdanih-prirodi-cherez-vijnu.html> (дата звернення: 25.12.2023). 13. The Environmental Declaration / Довкілля Декларация. URL: <https://mepr.gov.ua/declaration/> (дата звернення: 26.12.2023). 14. Український кліматичний офіс офіційно розпочав

роботу. 22.10.2023. URL: <https://suspilne.media/599511-ukrainskij-klimaticnij-ofis-oficijno-rozpocav-robotu/> (дата звернення: 26.12.2024). 15. Павко Я. А. Ера вичогного палива закінчується. *Голос України*. 2023. 21 грудня. С. 6. URL: <http://www.golos.com.ua/article/375780> (дата звернення: 26.12.2024). 16. Доопрацьований документ щодо Формули миру буде передано Росії – Зеленський. 19.12.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/955276.html> (дата звернення: 27.12.2023). 17. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.11.2023). 18. Вереша Р. В., Кучинська О. П., Ковтун О. М. Екоцид у національному та міжнародному кримінальному праві: сучасні виклики та перспективи нормативно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Випуск 78. Частина 2. С. 157. 19. Рибачек В. К. Міжнародно-правова заборона злочину екоциду. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Випуск 2. С. 39. 20. Medvedieva M. O., Bilotskiy S. D. Armed conflict, ecocide and climate change at a crossroad: some legal perspectives. *Actual Problems of International Relations*. 2023. *Issue* 155. № 2. Р. 55. 21. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.11.2023). 22. Малишева Н. Р. Екоцид внаслідок підливу греблі Каховської ГЕС як виклик та шанс для міжнародного судочинства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 3. С. 263. 23. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.11.2023). 24. Мін'юст: Міжнародний Реєстр збитків, завданих агресією РФ проти України, – створено. 17.05.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-mizhnarodnyi-reiestr-zbytkiv-zavdanykh-ahresiieiur-f-proty-ukrainy-stvoreno> (дата звернення: 28.11.2023). 25. Тропін З. Проблеми питання імплементації механізмів відшкодування шкоди, спричиненої агресією Російської Федерації. *Український часопис міжнародного права*. 2023. № 2. С. 23. 26. Уряд схвалив два документи для функціонування Міжнародного реєстру збитків, завданих Росією – Шмигаль. 01.12.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shmyhal-reyestr-zbytkiv-uryad-rishennya/32710164.html> (дата звернення: 04.01.2024). 27. Підсумки 2023 року для довкілля сфери від Міністра Руслана Стрільця. 31.12.2023. URL: <https://mepr.gov.ua/pidsumky-2023-roku-dlya-dovkillyevoyi-sfery-vid-ministra-ruslana-striltiya/> (дата звернення: 04.01.2023).

References

1. Zbytky dovkilliu Ukrainy sohodni stanovliat vzhe 57 mlrd dolariv. 17.09.2023. URL: <https://uworld.news/news/zbytky-dovkilliu-ukrainy-sohodni-stanovliat-1005271.html> (data zvernennia: 18.12.2023). 2. Viina v Ukraini mozhe maty seriozni naslidky dla klimatu – OON. 21.03.2022. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2022/03/21/novyna/svit/vijna-ukrayini-mozhe-maty-serjozni-naslidky-klimatu-onn> (data zvernennia: 22.12.2023). 3. «Okupanty vzhe usvidomily, shcho i z Krymu yim dovedetsia vteky»: Zelenskyi pro pidryv rosianamy Kakhovskoi HES. 06.06.2023. URL: <https://suspilne.media/499228-okupanti-vze-usvidomili-so-i-z-krimu-im-dovedetsa-vtekti-zelenskij-pro-pidriv-rosianami-kahovskoi-ges/> (data zvernennia: 21.12.2023). 4. Ozvucheno sumu zbytkiv dovkilliu cherez pidryv Kakhovskoi HES: tsyfra vrazhaie. 30.06.2023. URL: <https://www.unian.ua/ecology/ozvucheno-sumu-zbitkiv-dovkilliu-cherez-pidriv-kahovskoji-ges-cifra-vrazhaye-12312372.html> (data zvernennia: 21.12.2023). 5. United Nations General

Assembly Resolution ES-11/6 of 23 February 2023 «Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine». URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N23/063/07/PDF/N2306307.pdf?OpenElement> (date of access: 23.12.2023). 6. Filosofiia Ukrainskoi Formuly myru. URL: <https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba1691475944.pdf> (data zvernennia: 23.12.2023). 7. Formula myru – universalna, i pislia Ukrainy vona mozhe buty bazoiu dlia podolannia inshykh viiskovykh konfliktiv i hlobalnykh problem – Volodymyr Zelenskyi. 08.08.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/formula-miru-universalna-i-pislya-ukrayini-vona-mozhe-buti-b-84789> (data zvernennia: 24.12.2023). 8. U Kyievi vidbulosia pershe zasidannia Mizhnarodnoi robochoi hrupy shchodo ekolohichnykh naslidkiv viiny. 30.06.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-kyievi-vidbulosya-pershe-zasidannya-mizhnarodnoyi-robochoy-83949> (data zvernennia: 24.12.2023). 9. Zaiava Mizhnarodnoi robochoi hrupy vysokoho rinvnia shchodo ekolohichnykh naslidkiv viiny. Kyiv, 2023. S. 1–2. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/21/45573ab64ccc50a740903a2cc99d1422_1688071285.pdf (data zvernennia: 24.12.2023). 10. Ramkovyi dokument: Robocha hrupa vysokoho rinvnia z pytan ekolohichnykh naslidkiv viiny. 15 veresnia 2023 roku. Kyiv, 2023. S. 1, 3–4, 6. URL: <https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/20/45/e763357d648c04ac25db118120df330d1694848461.pdf> (data zvernennia: 25.12.2023). 11. Dorozhnia karta realizatsii punktu 8 Formuly myru Prezydenta Volodymyra Zelenskoho: yii kluchovi napriamy obhovoryly z predstavnykamy inozemnykh dypustanov. 18.08.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dorozhnia-karta-realizatsii-punktu-8-formuly-miru-prezydenta-volodymyra-zelenskoho-ii-kluchovi-napriamy-obhovoryly-z-predstavnykamy-inozemnykh-dypustanov> (data zvernennia: 24.12.2023). 12. Mindovkillia zaproponovalo universalnyi instrument dlia otsinky zbytkiv, zavdanykh prirodi cherez viinu. 20.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3776665-mindovkillia-zaproponovalo-universalnij-instrument-dla-ocinki-zbitkiv-zavdanih-prirodi-cerez-vijnu.html> (data zvernennia: 25.12.2023). 13. The Environmental Declaration/Dovkillieva Deklaratsiia. URL: <https://mepr.gov.ua/declaration/> (data zvernennia: 26.12.2023). 14. Ukrainskyi klimatychnyi ofis ofitsiino rozpochav robotu. 22.10.2023. URL: <https://suspilne.media/599511-ukrainskij-klimaticnij-ofis-oficijno-rozpocav-robotu/> (data zvernennia: 26.12.2024). 15. Pavko Ya.A. Era vykopnoho palyva zakinchuietsia. Holos Ukrainy. 2023. 21 hrudnia. S. 6. URL: <http://www.golos.com.ua/article/375780> (data zvernennia: 26.12.2024). 16. Doopratsovanyi dokument shchodo Formuly myru bude peredano Rosii – Zelenskyi. 19.12.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/955276.html> (data zvernennia: 27.12.2023). 17. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 r. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 26.11.2023). 18. Veresha R. V., Kuchynska O. P., Kovtun O. M. Ekotsyd u natsionalnomu ta mizhnarodnomu kryminalnomu pravi: suchasni vyklyky ta perspektivy normativno-pravovoho rehuluvannia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. Serii: Pravo. 2023. Vypusk 78. Chastyna 2. S. 157. 19. Rybachek V. K. Mizhnarodno-pravova zaborona zlochynu ekotsydu. *Chasopys Kyivskoho instytutu intelektualnoi vlasnosti ta prava*. 2022. Vypusk 2. S. 39. 20. Medvedieva M. O., Bilotskiy S. D. Armed conflict, ecocide and climate change at a crossroad: some legal perspectives. *Actual Problems of International Relations*. 2023. Issue 155. № 2. P. 55. 21. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data

zvernennia: 23.11.2023). 22. Malysheva N. R. Ekotsyd vnaslidok pidryvu hrebli Kakhovskoi HES yak vyklyk ta shans dlia mizhnarodnoho sudochynstva. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2023. Tom 30. № 3. S. 256–279. S. 263. 23. Rymyskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu vid 17.06.1998 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (data zvernennia: 02.11.2023). 24. Miniust: Mizhnarodnyi Reiestr zbytkiv, zavdanykh ahresiieu RF proty Ukrainy, — stvoreno. 17.05.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-mizhnarodnyi-reiestr-zbytkiv-zavdanykh-ahresiieu-rf-proty-ukrainy-stvoreno> (data zvernennia: 28.11.2023). 25. Tropin Z. Problemni pytannia implementatsii mekhanizmiv vidshkoduvannia shkody, sprychynenoi ahresiieu Rosiiskoi Federatsii. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava*. 2023. № 2. S. 23. 26. Uriad skhvalyv dva dokumenty dlia funktsionuvannia Mizhnarodnoho reiestru zbytkiv, zavdanykh Rosiieu – Shmyhal. 01.12.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shmyhal-reiestr-zbytkiv-uryad-rishennya/32710164.html> (data zvernennia: 04.01.2024). 27. Pidsumky 2023 roku dlia dovkillievoi sfery vid Ministra Ruslana Striltsia. 31.12.2023. URL: <https://mepr.gov.ua/pidsumky-2023-roku-dlya-dovkillievoyi-sfery-vid-ministra-ruslana-striltsya/> (data zvernennia: 04.01.2023).

Pavko Yana. The significance of the ukrainian «Peace formula» for environmental protection and combating climate change

Introduction. The armed invasion of Ukraine by the Russian Federation has had terrible consequences not only for the population and infrastructure, but also for the environment. It is no coincidence that the environment is called a silent victim of war, requiring special comprehensive legal protection. Our future depends on preserving the environment. According to the latest data from the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, the environmental damage caused by Russia's full-scale military operations amounts to \$57 billion. More than half of this amount of environmental damage is due to air pollution from forest fires, missile attacks, and the burning of oil products. In addition, more than 1.2 million tonnes of harmful emissions were released into the atmosphere, contributing to the global climate crisis. To date, more than 265 war crimes against the environment and 14 cases of ecocide have been recorded. The aggressor state must be held accountable for all these actions, which destroy Ukrainian ecosystems and cause climate change, in accordance with the norms and principles of international law. That is why the President of Ukraine V. Zelenskyy proposed the «Peace Formula», a plan to end the war, with a separate clause aimed at preserving the Ukrainian environment and bringing Russia to international responsibility for environmental crimes committed during the international armed conflict.

The aim of the article. The purpose of this article is to define the peculiarities of the Ukrainian «Peace Formula» implementation in the context of environmental protection and counteracting climate change.

Results. The President of Ukraine V. Zelenskyy presented the «Peace Formula», the environmental component of which was embodied in paragraph 8. The «Peace Formula» focuses on three main areas of ensuring environmental safety and counteracting the environmental consequences of war. Firstly, it is an assessment of the environmental damage caused, including the impact on human health and biodiversity. Secondly, it is a thorough preparation of the evidence base and finding ways to bring the aggressor state to international responsibility for environmental damage. Third, it is the protection, preservation and restoration of the environment as part of the

transition to a «green» economy. The restoration of the Ukrainian environment should include such measures as: land reclamation and demining; revival of destroyed forests and nature reserves; water purification; creation of new national parks and protected areas, etc. According to V. Zelenskyy, the «Peace Formula» is a platform not only for a just end to Russia's armed aggression against Ukraine. It can become a universal basis for ending other military conflicts in the world and overcoming global problems. Russia's armed aggression against our country poses numerous challenges to all of humanity – from the threat of a nuclear catastrophe and undermining food security to the intensification of anthropogenic climate change factors. The International Working Group on the Environmental Consequences of War reaffirms its readiness to work in the key areas, identified in paragraph 8 of the «Peace Formula», despite the existing gaps. Over the next year, it plans to promote its recommendations for Ukraine's transition to a greener future, protecting its environment and achieving justice for environmental damage. During the international forum «United for Justice. United for Nature», the Minister of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine R. Strilets presented the International Environmental Declaration. It should help develop common tools for all states to assess environmental damage and bring any aggressor state to international responsibility. According to the minister, the Environmental Declaration should enshrine the legal status of the Global Platform for Assessing the Damage Caused to the Climate and Environment by Military Actions. It is worth reminding that V. Zelenskyy announced the need for its creation at the 27th UN Climate Change Conference in 2022. This initiative is reflected in paragraph 8 of the Ukrainian «Peace Formula».

Conclusions. The «Peace Formula» is an important initiative of the President of Ukraine V. Zelenskyy aimed at ending the Russian-Ukrainian war by combining joint efforts of states to protect and preserve the environment, prevent ecocide during hostilities, and combat climate change. It drew the international community's special attention to the extent of the damage to the Ukrainian environment and climate that must be eliminated and compensated by the aggressor state. Together with our international partners, our country continues to work on the implementation of paragraph 8 of the «Peace Formula». In order to implement the environmental component of the «formula», Ukraine developed the Environmental Declaration, which was first presented at the International Forum «United for Justice. United for Nature» and later at the 28th UN Climate Change Conference. This document should become the basis for intergovernmental cooperation in the field of environmental protection and combating climate change in the context of Russia's armed aggression against Ukraine. Its positive assessment by the international community shows that our country is moving in the right direction on the path to restoring environmental justice. The «Peace Formula» should become a driving force for fundamental changes in environmental protection during international armed conflicts.

Key words: war crimes, environmental damage, ecocide, climate crisis, UN Climate Change Conference, international responsibility, post-war environmental restoration.

Розділ VIII

ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-723-733

УДК 35:328.185(477)

І. О. КРЕСІНА,

доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

ORCID: 0000-0003-0771-9707

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджено процеси формування антикорупційних цінностей у сучасній політиці України. Відзначено, що помилкою антикорупційної стратегії України є низька увага до формування нульової толерантності до корупції. Доведено, що інституційні зміни в частині запобігання та протидії корупції не будуть результативними без роботи в напрямі формування відповідних антикорупційних цінностей, демократичної політико-правової культури.

Ключові слова: корупція, політика, антикорупційна політика, стратегія, політико-правові цінності, антикорупційні цінності, реформи, запобігання та протидія корупції, Україна, Європейський Союз, євроінтеграція.

Kresina Iryna. Value Priorities of Ukraine's Anti-Corruption Policy

The processes of formation of anti-corruption values in modern Ukrainian politics are studied. It is noted that the mistake of the anti-corruption strategy of Ukraine is the low attention to the formation of zero tolerance to corruption. It is proved that institutional changes in terms of preventing and combating corruption will not be effective without working towards the formation of appropriate anti-corruption values and a democratic political and legal culture.

* **Kresina Iryna**, Doctor of Political Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NALS of Ukraine

© І. О. Кресіна, 2024